

Barve otroštva v črnobelem / I colori dell'infanzia in bianco e nero (fotografije Mario Magajna, predgovor Nives Košuta, besedilo Martina Repinc, pričevanja Sonja Mašera, Meri in Učo Cerkveniĉ, Bruno Bisani, Roberto Natural). Trst: ZTT EST, 2003.

Knjiga je izšla ob samostojni razstavi tržaškega fotografa Maria Magajne, ki je bila novembra 2003 postavljena v prostorih tržaške Poštne palaĉe, za kulturni praznik v goriškem kulturnem domu, maja 2004 pa v galeriji Avla NLB v Ljubljani. Gre za razstavni in založniški projekt Zveze slovenskih kulturnih društev (ZSKD), Narodne in študijske knjižnice (NŠK) in Slovenske kulturno gospodarske zveze (SKGZ) iz Trsta. Z njim so se, kakor beremo v uvodnikih Milana Pahorja in Nives Košuta, želeli zahvaliti fotoreporterju Mariu Magajni za njegovo obsežno fotografsko delo v desetletjih po drugi svetovni vojni v Trstu in širom po deželi in poĉastiti Mednarodni dan pravic otrok 20. novembra.

O pomenu dela Maria Magajne in dokumentarni vrednosti njegovih fotografij je spregovorila Martina Repinc, ki je tudi postavila razstavo. Predstavlja ga kot mojstra fotoreportaže, ki ga je kamera spremljala od mladih let, saj je prvi fotografski aparat dobil še kot otrok. V svet fotografije se je poglobil v letih 1930–1939, ko je delal v fotografskem laboratoriju tržaškega podjetja Fotoradiottica. Med drugo svetovno vojno je delal v glavni tržaški bolnišnici, kot fotograf je v bolnišnici deloval tudi v celici Osvobodilne fronte. Leta 1944 je posnel zavezniško bombardiranje Trsta, maja 1945 pa prihod jugoslovanskih partizanov v Trst. Takrat se je tudi začelo sodelovanje s *Primorskim dnevnikom*, kjer se je leta 1946 zaposlil kot fotoreporter. Njegove fotografije so ob *Primorskem dnevniku* objavljali tudi mnogi drugi časopisi. Leta 1977 se je upokojil, kot sodelavec je nadaljeval z delom za *Primorski dnevnik* do leta 1993. Njegov osebni fotoarhiv danes šteje približno 300.000 posnetkov, od katerih je objavljenih približno 50.000. Fotoarhiv je Magajna zaupal v hranjenje Odseku za zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu.

Že samo dejstvo, da je Magajna delal kot fotoreporter slovenskega dnevnika, je avtorja ožigosalo kot pristranskega in mu prav v rodnem Trstu onemogoĉilo širšo uveljavitev – tudi v italijanskem okolju. Repinĉeva spominja na dejstvo, da je v Trstu prviĉ razstavljal svoja dela leta 1951 v galeriji Scorpione, odtlej pa je moral na samostojno razstavo poĉakati do priĉujoĉe razstave novembra 2003.

Njegovo delo je bilo v knjižni obliki doslej predstavljeno v treh knjigah: *Trst v črnobelem. Fotokronika 1945–1980* (Trst 1983), *Mario Magajna, fotoreporter Dela 1944–1955* (Ljubljana 1996), *Obrazi življenja* (Ljubljana 2000). V vseh so objavljena pretežno dela iz najbolj zgodnjega obdobja, tj. prvih 10–15 let po koncu druge svetovne vojne.

Na razstavi in knjigi, ki je pred nami, pa so izbrane fotografije otrok, posnete v Trstu v desetletju 1945–1955. Repinĉeva piše, da je takrat nastalo približno 70.000 posnetkov, kakih tisoĉ z otroki, in med njimi je bilo treba izbrati. Odloĉilen je bil, kot pravi, etnološki vidik, dokumentarna vrednost posnetega: otroci v Trstu v danem časovnem, prostorskem in socialnem kontekstu, njihova vpletenost v zgodovinski trenutek, njihovi »nepomembnost« in brezpravnost glede na vse, kar se je dogajalo okrog njih, in njihovo preživetje. Fotografije otrok (na ulici in dvorišču, doma, v šoli, pred begunsko barako, v kamionu z begunci, na pomolu, na smetišču, sami ali s starši, z vrstniki, prijatelji, sošolci, uĉitelji, pri igri, pri pouku, na zdravniškem pregledu, pri kopanju) dopolnjujejo pričevanja »Povojni otroci« zdravnice Sonje Mašera, »Smetišĉe« Meri in Uĉa Cerkveniĉa, »Dvorišĉe« Bruna Bisanija, »Begunsko naselje« Roberta Naturala. Besedila pripovedujejo o širšem povojnem ozraĉju v mestu, vendar pa ponekod ni jasna njihova povezava s fotografijami, saj govorijo le o nekaterih stvareh, o drugih, ki so tudi prikazane na fotografijah, pa ne. Vendar, to so malenkostne neusklajenosti. V

celoti je to izredno dragoceno delo, presunljiv pogled v prezrti svet otrok, ki so v povojnih letih polnili mesto s svojim vrvežem in ki so zdaj, v zrelih letih, z njim dobili svojevrstno spominsko knjigo svoje generacije.

Knjiga in razstava prispevata k poglobljenemu poznavanju dokumentarne vrednosti Magajnovnega dela, še posebej pa sta pomembni zato, ker so z njima njegove fotografije neposredno nagovorile širšo italijansko in slovensko javnost. Naj ob koncu povzamemo sklep ocene, ki jo je z naslovom »Mesto na prepihu. Dragoceno pričevanje o razstavi« napisal Vladimir P. Štefanec: *Njegova dela labko brez sramu pristavimo k evropski dediščini reporterske fotografije nemirnega dvajsetega stoletja, kjer nas bodo dobro predstavljala in zapolnila za nas pomembno vrzel. Dokumentarnost fotografij poudarja dejstvo, da so označene zgolj z datumi njihovih nastankov, kot drobno zanimivost pa velja omeniti podobo dečka z veliko steklenico, ob kateri se – ob vseh razlikah, ki izvirajo iz konteksta – spomnimo podobnega portreta znamenitega francoskega fotografa Henrija Cartier-Bressona.* [Delo, 1. 6. 2004: 10]

Mojca Ravnik

Marija Kozar-Mukič, *A magyarországi szlovének (Slovenci na Madžarskem)*. Budapest: Press Publica, 2003. 128 str.

Konec lanskega leta je izšla šesta knjiga M. Kozar-Mukič o Slovencih na Madžarskem (v madžarskem jeziku) v zbirki *Változó világ* (Spremenljivi svet), ki jo izdaja budimpeštanska založba Press Publica in je med drugim namenjena predstavitvi manjšin na Madžarskem – izšle so že knjige o Judih, Slovaki, Nemci, Romuni in Romih.

Knjiga je razdeljena na sedem poglavij. Prvo poglavje, ki obsega več kot tretjino knjige žepnega formata, pripoveduje o zgodovinskih dogodkih od naselitve Slovanov do današnjih dni, s poudarjenim zgodovinskim dejstvom, da so Slovenci oziroma njihovi predniki na ozemlju današnje madžarske države živeli že pred prihodom Madžarov. O Porabju je prvi podatek iz arhivske omembe leta 1183, ko je na ozemlju današnjega Monoštra nastal cistercijski samostan, kmalu zatem pa tudi slovenske vasi, ki so se ohranile do današnjih dni. Avtorica je prvo poglavje sklenila s kronološkim pregledom zgodovinskih dogodkov. Sledi poglavje o tradicionalnem življenju porabskih Slovencev: predstavljeno je gospodarstvo, rokodelstvo in obrt, naselja in gradnja (tu so našeta hišna imena po vaseh), prehrana (navedenih je nekaj receptov značilnih slovenskih jedi), noša in družina. Poglavje o duhovni kulturi bralca seznanja s koledarskimi in življenjskimi šegami, z verovanjem in ljudskim slovstvom. V četrtem poglavju je avtorica podala pregled zgodovine etnološkega raziskovanja Slovencev na Madžarskem. Marija Kozar - Mukič kronološko navaja raziskovalce in predmet njihovega raziskovanja (v Sloveniji, na Madžarskem, v Porabju), kakor tudi različne institucije, publikacije, medije ipd. V zadnjih treh poglavjih je seznam najpomembnejših Slovencev (s kratko biografijo), ki so delovali in še delujejo v Porabju, in sodobnih porabskih slovenskih ustanov (etnoloških, kulturnih, medijskih, političnih) ter kratek izbor ljudskih pravljic. Na koncu knjige je še seznam pomembnejših knjig o Slovencih na Madžarskem, ki so izšle v madžarskem jeziku in so namenjene predvsem vedoželjnijšim bralcem.

Besedilo popestrijo navedki iz starih rokopisov, zapisani v arhaični, vendar še razumljivi madžarščini, kakor tudi sicer v manjšem obsegu dvojezični (v madžarskem jeziku in porabskem slovenskem narečju) navedki in poimenovanja hišnih imen, jedi itn.

V knjigi Marije Kozar-Mukič so navedena najpomembnejša dejstva in osnovni napotki za poglobljenejšo seznanitev s problematiko. Knjiga je zaenkrat dostopna le bralcem z znanjem